

kungens kusin. 1668 byggdes ett litet fort, Charles, på östkusten av Hudsonviken, och 1670 stadfäste konungen privilegierna för *Hudson Bay Company*, som nu i snabb följd byggde stödjepunkter för sin verksamhet i dessa villebrådsrika trakter och samtidigt mäktigt bidrog till uppkläran- det av norra Canadas geografi. Dessa befästa platser blevo länge ett tviste- ämne mellan Frankrike och England, tills de genom freden i Utrecht 1713 tillerkändes det sistnämnda landet.

ENGELSMÄNNEN KOLONISERA I NORDAMERIKA

ENGELSKA PIRATER OCH KOLONIN VIRGINIA

Den första upprinnelsen till Englands mäktiga kolonialmakt i Nordamerika hör hemma i en atmosfär av sjöröveri och slavhandel.

Kapten John Hawkins från Plymouth, Devonshire, är historiens allra första begynnelse. Han hade satt sig i sinnet, att han skulle in i slavhandeln på spanska Västindien, ehuru spansk lag förmenade utlänningar tillträde till denna lukrativa marknad. 1563 kom han till Haiti med 300 neger-slavar, och de spanska plantageägarna, okunniga om eller struntande i kungens påbud, köpte gladeligen den begärliga varan. Det dröjde inte länge, innan han dök upp igen med en ny last. Men nu voro kolonisterna rädda och tvekade att köpa. Hawkins visste dock på råd. Han landsatte en väpnad styrka, som körde bort de vettskrämda spanska ämbetsmännen, och så sålde han ut hela lagret.

Nu sände spanske kungen, Filip II, en flotta för att göra sig åttlydd. Den spanske amiralen fann Hawkins tryggt förankrad i Vera Cruz, vars befästningar höllos av den engelske piraten. Det kom till förhandlingar, som ledde till att Hawkins släppte in spanjoren mot dennes löfte att ej störa Hawkins. Så snart spanjoren såg, att han var den starkare, gick han till angrepp och förstörde alla de engelska skeppen utom två, som togo sig ut, det ena under Hawkins, det andra under hans nevö, Francis Drake.

Här hade nu Spanien skaffat sig två oförsonliga fiender, som plundrade och sänkte spanska skepp, var de träffade dem, och bildade kärnan i den grupp av engelska havsvargar, som hade sin synnerliga fröjd i att hjälpa till med att förinta kung Filips "oövervinneliga armada" 1588.

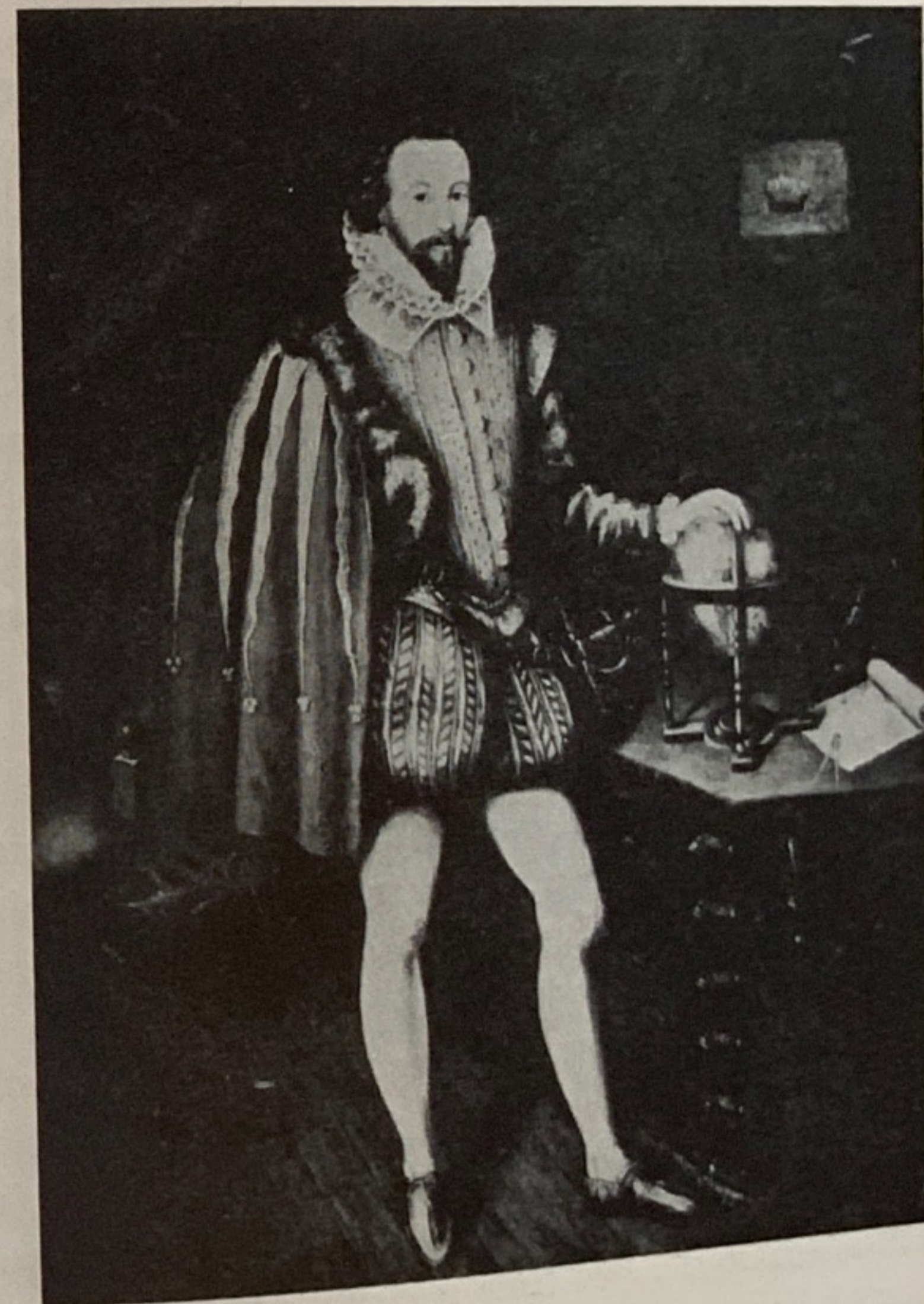
Två av efterföljarna till dessa män voro Humphrey Gilbert och dennes halvbroder Walter Raleigh, den senare befryndad med Drake. Gilbert hade 1578 av drottning Elisabeth fått en koncession, tillförsäkrande honom rätten till alla länder, som han kunde kolonisera och som "ej lydde under någon kristen furste". Han var ute efter en nordvästpassage till Kina och ville grundlägga en koloni på amerikanska kusten som stödjepunkt vid

detta företag. 1578 seglade han ut med sju skepp, ett av dem fört av den 26-årige Raleigh. De stötte samman med spanjorerna och återvände snart till England. 1583 seglade Gilbert till Newfoundland för att upprätta en koloni men förläste under en storm.

Raleigh fick broderns koncession överflyttad på sig och sände 1584 två fartyg att rekognoscera på Nordamerikas Atlantkust. Genom Pamlicosundet innanför Kap Hatteras letade sig skeppen fram till Roanokeön, som sjömännen funno mycket tilldragande med rik växtlighet, myckenhet av fisk och vänliga infödingar. De nämnde särskilt rikedom på druvor och en frukt, som de trodde vara dadlar, men troligen var persimoner. Landet innanför kallades Virginia till "jungfrudrottningens" ära. Följande år sände Raleigh en ny expedition, som fann den något nordligare belägna Chesapeakeviken vara bättre lämpad för grundande av en koloni. Raleigh hade otur med sina koloniseringsplaner, som dock tjänade att jämna grunden

Sir Francis Drake (c:a 1540—1596). Han fann Raleighs första kolonister på Roanokeön och förde dem tillbaka till England. Var en av sitt lands berömdaste kapare och havsvargar, som tillsammans med Howard förintade Spaniens "oövervinneliga" armada 1588. — Förstorad replik av Hilliards miniatyr, målad 1581, nu i statsgalleriet i Wien.

Sir Walter Raleigh (c:a 1552—1618). Drottning Elisabeth gav den 25 mars 1584 en fullmakt till Raleigh "att upptäcka och odla nya länder och riken". En månad senare sände han två kaptener, Arnadas och Barlow, till Nya Världen. — Samtida porträtt tillhörigt Mr Preston Davie, New York.

för kommande arbeten. Vid 1600-talets ingång blickade man i England mot dessa stränder med delvis mycket överspända förhoppningar. År 1606 fingo två grupper av "adventurers", den ena residerande i London och den andra i Plymouth, kungligt tillstånd att upprätta två kolonier, den ena sydligare, i den trakt där Raleighs män gjort sina försök, och den andra nordligare, där man visste att pälsdjur, skogar och rikt fiske bjödo kolonisten utkomstmöjligheter.

Den norra gruppen seglade först men blev tagen av spanjorerna. En andra expedition, som gick ut 1607, landsteg vid mynningen av Kennebecfloden, strax norr om det nutida Portland, mötte en hård vinter och andra svårigheter, som drevo dem hem till England 1608. Londongruppen seglade från sin hemstad först vid jultiden 1606. Den utgjordes av tre fartyg, "Sarah Constant", "Goodspeed" och "Discovery", förande 120 män, men inga kvinnor och barn. Redan under överfarten

förekommo motsättningar mellan en överklassgrupp, ledd av en högättad herre, Edward Maria Wingfield, och en skara enklare karlar, som samlat sig kring kapten John Smith, en man med erfarenhet från många krigståg. Wingfield lyckades få Smith slagen i bojor, misstänkt för planer på myteri. De löpte nu in i mynningen av Chesapeakeviken och upp i den flod, som de kallade James River. Här anlade de en stad, som fick namnet Jamestown. Nejden syntes dem underbar med sina stora ekar och barrträd, uppför vilka slingrade sig vinrankor med väldiga stammar. Det vimlade av stora störrar i floden, läckra ostron på klipporna, musslor med pärlor i, och på marken växte smultron, dubbelt så stora som i England.

Wingfield valdes till styresman. Men då sjukdomar, indiananfäll och svält tärde hårt på männens antal, blev snart Smith den kunnige ledaren, som byggde bättre hus, röjde för att få tillräckligt med åkerland och grävde en ordentlig brunn. Dittills hade man druckit flodvatten med epidemiska sjukdomar som följd. Ej minst betydelsefullt var, att den ständigt verksamme Smith gav sig ut bland indianerna, gjorde sig till vän med dem och fick genom byteshandel in varor, särskilt födoämnen.

På hösten 1609 återvände Smith till England, och den vinter, som följde, fick namnet "den stora svältens tid". Genom ankomsten av nya immigratgrupper hade folkmängden stigit till 500 men sjönk genom hungersnöd till 60. Kannibalism var inte okänd under denna hårda tid.

Kolonisationsarbetets svåraste handikap var det stora antalet "gentlemen adventurers", som hade rest ut i tron, att de här skulle finna flodgruset fullt av guldklimpar, så som fallet var med de stolta hidalgos i Syd- och Mellanamerika. Ovana vid att bruka en yxa eller spade funno de det svårt att ställa i ordning fält för sådd, och de hängåvo sig i stället åt missmod och intriger. Lyckligt nog kom 1611 till kolonin en ny styresman, Sir Thomas Dale, den hårdaste hand, som någonsin styr ett engelskt kolonialsamhälle. När han 1616 återvände till England, lämnade han bakom sig en koloni, som kommit till klarhet om att jordbruk där var den enda framkomliga vägen.

Nu inträffade också något, som blev till stor nytta för kolonin Virginia. Det äktamerikanska bruket av tobak som njutningsmedel hade kommit till England 1586 med Sir Francis Drake. Bruket spred sig med stor snabbhet, och tobaken betalades med fem engelska shilling skålpundet. Nu befanns det, att Virginias jord var synnerligen lämplig för odling av denna planta, och man hade fått möjlighet att omsätta en del av skörden i klingande mynt. Från denna ringa begynnelse växte fram två nyheter av vittgående

Kapten John Smith, en enkel karl men beprövad krigare. Han tog ledningen, grävde en brunn, så att det blev slut på epidemierna. Han gjorde sig till vän med indianerna och fick av dem födoämnen.

konsekvenser. Virginia blev namnet på en av världshandelns finaste tobakssorter, och det öppnade sig möjlighet att göra stora plantager, baserade på arbete, utfört av negerslavar hämtade från Afrika. Kammen svälde åter på de under hungeråren slaka adelstuppen, och här växte fram ett storgodsägarstånd, gladlynt och ej utan en rätt tjusande förfining, helt annorlunda än den stränga puritanska kolonisationen uppe i norr. Differentiationen mellan söder och norr utkristalliserade snabbt.

Detta första engelska kolonialföretag i Amerika var kostsamt både i kontanter och människoliv. 200 000 pund, en då för tiden betydande summa, hade offrats av de Londonbor, som stodo bakom företaget. Men detta var dock en obetydlighet vid sidan av den oerhörda förbrukningen av människoliv under de första åren. Till 1624 hade 14 000 personer rest dit ut, av vilka dock 13 000 dött, mest av epidemiska sjukdomar, dåliga bostäder och krig. Men man hade samlat erfarenheter, som kommo väl till pass under kolonisationens fortgång.

Två blodiga krig fingo dessa första nybyggare utkämpa mot indianerna, vilka hade dåliga erfarenheter av de vita och sökte behålla det land, som de räknade som sitt eget. Det första kriget utkämpades 1622, det andra

1644. Från dessa konflikter mellan de vita nybyggarna och rödskinnen bevarar historien bilden av Pocahontas, dotter till den mäktigaste hövdingen. Hon räddade Smiths liv och blev sedan gift med en av kolonisterna men dog av smittkoppor endast 22 år gammal vid ett besök i England.

"MAYFLOWER" OCH PILGRIMERNA

Den norra gruppen av kolonister kom senare i gång på fullt allvar. Det var män av ett annat kynne, mörka i hågen och tystlåtna efter hårda år av lidande för sin tro. Självbehärskning, enkelhet i klädedräkt, ärlighet i tal och obetingad tro på Bibeln voro några av deras kännetecken. De fingo namnet puritaner för sin strävan efter ett renare kyrkoliv och en fullständig utrensning av efter reformationen kvarlevande papistiska sedvänjor. De utsattes för myndigheternas förföljelser och flydde till Holland. Men här kände de sig dock i ett främmande land och drömde om att i Amerika kunna få en fristad, där de alltjämt kunde betrakta sig som brittiska undersåtar.

Efter många dröjsmål avseglade den 6 september 1620 från Plymouth i sydvästra England den genom denna färd sedermera så namnkunniga "Mayflower", medförande 102 "pilgrimer". Den 11 november fingo de landkänning vid Kap Cod. Efter en del rekognosceringar landade de den 16 december vid en plats på västra sidan av Kap Cod-bukten, som redan finnes angiven och kallad Plymouth på en av John Smith uppgjord karta. Detta blev sålunda New Englands första stad, och avkomlingarna av dessa nordliga kolonister bilda ännu i denna dag en nordstaternas aristokrati, som räknar sina anor, ej från knapar i det senmedeltida England, som gentlemannaäventyrarna i sydstaterna göra, utan från någon av "pilgrimsfäderna", som gingo i land från "Mayflower".

Det blev en första hård vinter. Köld, svält och sjukdom togo tull bland nykomlingarna, och när våren äntligen kom, var det knappt 50 kvar av de 102, som gått i land. Av de 18 kvinnorna fanns det endast 4 i livet. Här liksom i Virginia blev det en hård tid, innan nybyggarna hunnit komma underfund med de nya förhållandena. År efter år kom det nya emigrantgrupper. Då räckte ej sadesförrådet, och det blev nödvändigt att sätta hela kolonin på halva ransoner. Visserligen fanns det fullt upp av fisk och vilt, men dessa kolonister voro till yrket jordbrukare, och det tog

Pocahontas. — Efter originalporträttet 1616, nu i Manor House, Booton, Norwich, England.

tid, innan de vunnit den allsidiga färdighet, som senare blev den amerikanske pionjärens adelsmärke.

Med indianerna stodo dessa kolonister i det hela på god fot. En epidemi hade sopat bort alla rödskinn i trakten, så de vita funno ett stycke obrukat land. På våren 1621 kom till Plymouth en indian vid namn Samoset, som ställde sig och ropade "Welcome"! Han hade levat en tid med engelska pälshandlare och blev mycket nyttig för kolonisterna. Han förde till dem en annan indian, Squanto, som lärde blekansiktarna, hur de skulle odla det äktamerikanska sädeslaget majs och gödsla fälten med fisk, som fanns i obegränsad mängd.

En gång såg det kritiskt ut för Plymouthkolonin. Narragansettindianerna, som bodde längre väster ut, sände en hotelse till krig i form av en bunt pilar, inlindade i skinnet efter en skallerorm. Men William Bradford, som då var guvernör, visste råd. Han sände tillbaka skinnet fyllt med kulor, och ovädret drog förbi.

Bland kolonisterna i New England förekommo ständiga kontroverser i teologiska frågor, brytningar, som i vår tid förefalla rätt obegripliga bland små grupper av människor, som på en främmande kontinent sökte finna sin utkomst. Dispyterna gällde exempelvis bruket eller icke av biskopar och mässhakar. Fru Anne Hutchinson, en dam som stod högt på den sociala

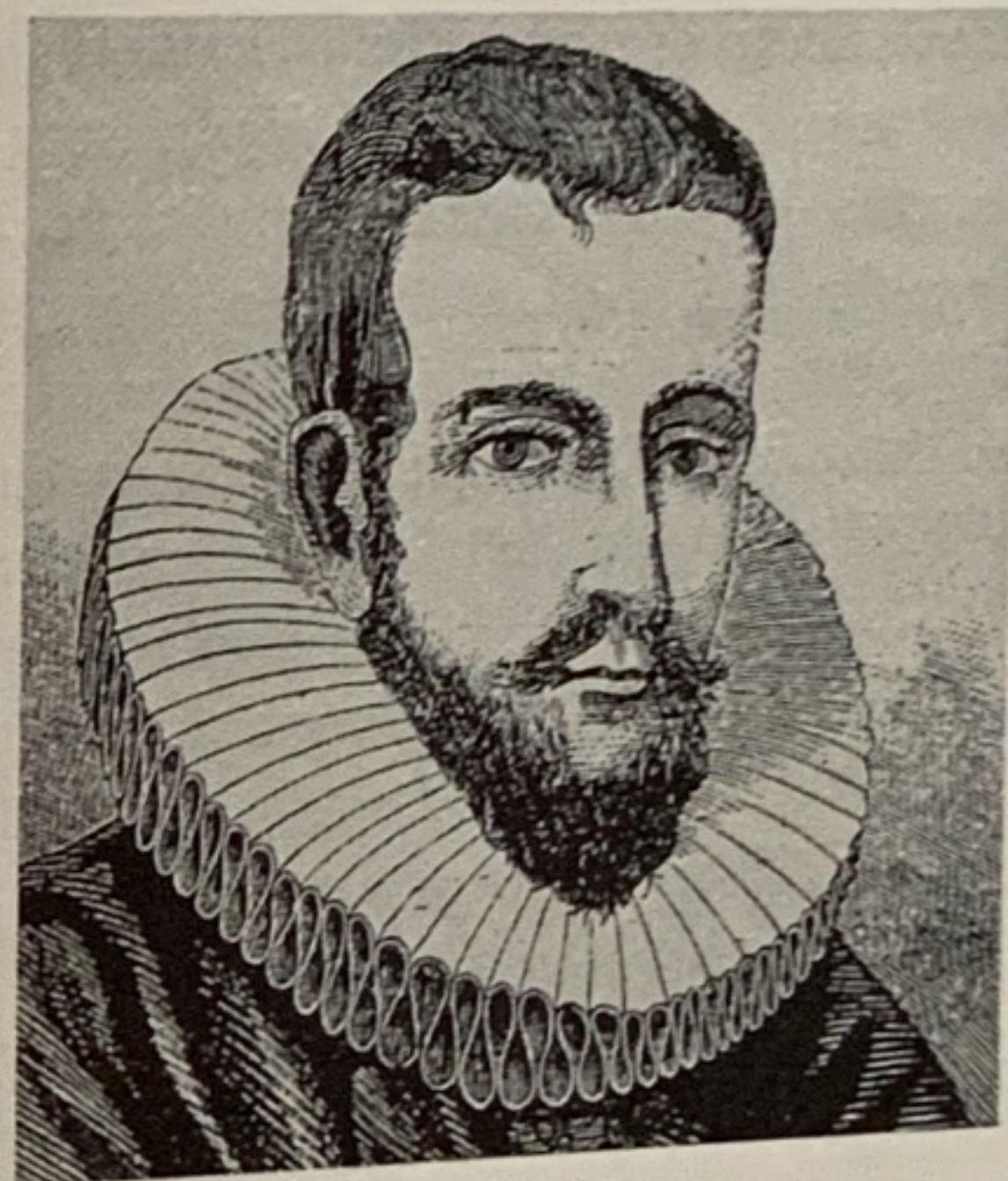
stegen och fick många efterföljare i inflytelserika kretsar, anklagades för att ha personliga uppenbarelser vid sidan av Bibeln. 1637 framlades en anklagelseakt i 89 paragrafer, som ådagalade hennes irrläror. Hon exkommunicerades och flydde med sin familj till Narragansett Bay. När de sedan alla, några år efteråt, massakrerades av indianerna, sågo de kvarvarande i kolonin däri en straffdom från himlen. Ett par kväkare hängdes för sin förkunnelses skull.

Men över alla dessa ettriga teologiska tvister ljuder en klar och nobel ton. Det var Sir Edward Coke, som förkunnade, att marken där ute tillhörde indianerna och att de vita endast genom en uppgörelse i godo kunde förvärva den från de rättmätiga ägarna. Det må också sägas, att dessa kolonister i flera fall lämnade någon ersättning i varor vid marköverlåtelser, och i det hela voro friktionerna mellan de två raserna här mindre elaktade än på de flesta andra håll.

Ett gott hade de ständiga motsättningarna i bekännelsefrågor med sig. Missnöjda eller förskjutna grupper drogo gång på gång till nyfunna platser på kusten och grundade nybyggarcentra, vilka småningom växte samman till en kontinuerlig vit bebyggelse. Nord- och Syd-Carolina, New Jersey, Maryland och Pennsylvania markera viktiga etapper i denna bebyggelseprocess.

HOLLÄNDARE OCH SVENSKAR

Även ett par andra folk, holländarna och svenskarna, försökte sig på förvärv av kolonier på detta kustland. Det holländska Ostindiska kompaniet hade tagit engelsmannen Henry Hudson i sin tjänst för att söka en nordlig väg till Indien. Han seglade 1609 upp i den redan av Verrazano upptäckta flod, som fick namn efter Hudson. Dennes rapporter om landets rikedom på pälsdjur ledde till att holländarna redan 1610 satte i gång en lukrativ byteshandel, som snart övergick till fast bebyggelse. Sålunda skapades en holländsk koloni, Nya Nederland, där miljonstaden New York nu ligger. På Manhattan Island byggdes fortet Nya Amsterdam, sedan hela Manhattanön inköpts från indianerna för varor till ett värde av 24 amerikanska dollar. Stora landområden utskiftades på fördelaktiga villkor till personer, som gjort kolonin betydande tjänster. Då det blev stridigheter med indianerna, byggde holländarna en mur tvärs över Manhattanön, och denna fortifikation lever ännu kvar i det berömda gatunamnet Wall Street.

Henry Hudson, en upptäcktsfarare av hög rang, vilkens namn bundits dels vid Hudsonfloden, där New York nu ligger, dels vid den stora Hudson Bay, där han mötte sitt tragiska slut. — Efter Cronau.

1638 grundlade drottning Kristinas förmyndarregering en svensk koloni vid Delawarefloden, ungefär där i nutiden staden Wilmington ligger. Kolonin Nya Sverige kom på kant med holländarna, som ansågo sig ha äldre anspråk, och 1655 kapitulerade fortet Kristina inför en mycket överlägsen holländsk styrka. Men ej heller holländarna blevo långlivade på denna kust, där de 1667 fingo vika för engelsmännen. Sedan England förvärvat Florida genom freden i Paris 1763, var hela östkusten av nutida Förenta Staterna ett engelskt kolonialområde.

I Nordamerika hade sålunda under senare hälften av 1500-talet och första hälften av 1600-talet vuxit fram två stora kolonialvälden av helt olika typ: kustlandet vid Atlanten upp till Alleghenybergen var i engelska händer, medan Frankrike i det inre höll S:t Lawrence-dalen och en rad befästa platser vid de stora sjöarna och nedför Mississippi, slutande med besittningen Louisiana vid flodmynningen och Mexikanska golfen. Det var en djärv men skör vävnad, pärlor på en tunn och lätt avslitbar tråd. Louisiana förde som fransk besittning en rätt tynande tillvaro. Raden av fort längs Mississippi blev ej mycket mer än en stor politisk dröm i La Salles outtröttliga hjärna, och besittningen vid sjöarna och S:t Lawrence arbetade ständigt i skuggan av engelsmännens allians med irokesernas mäktiga förbund.

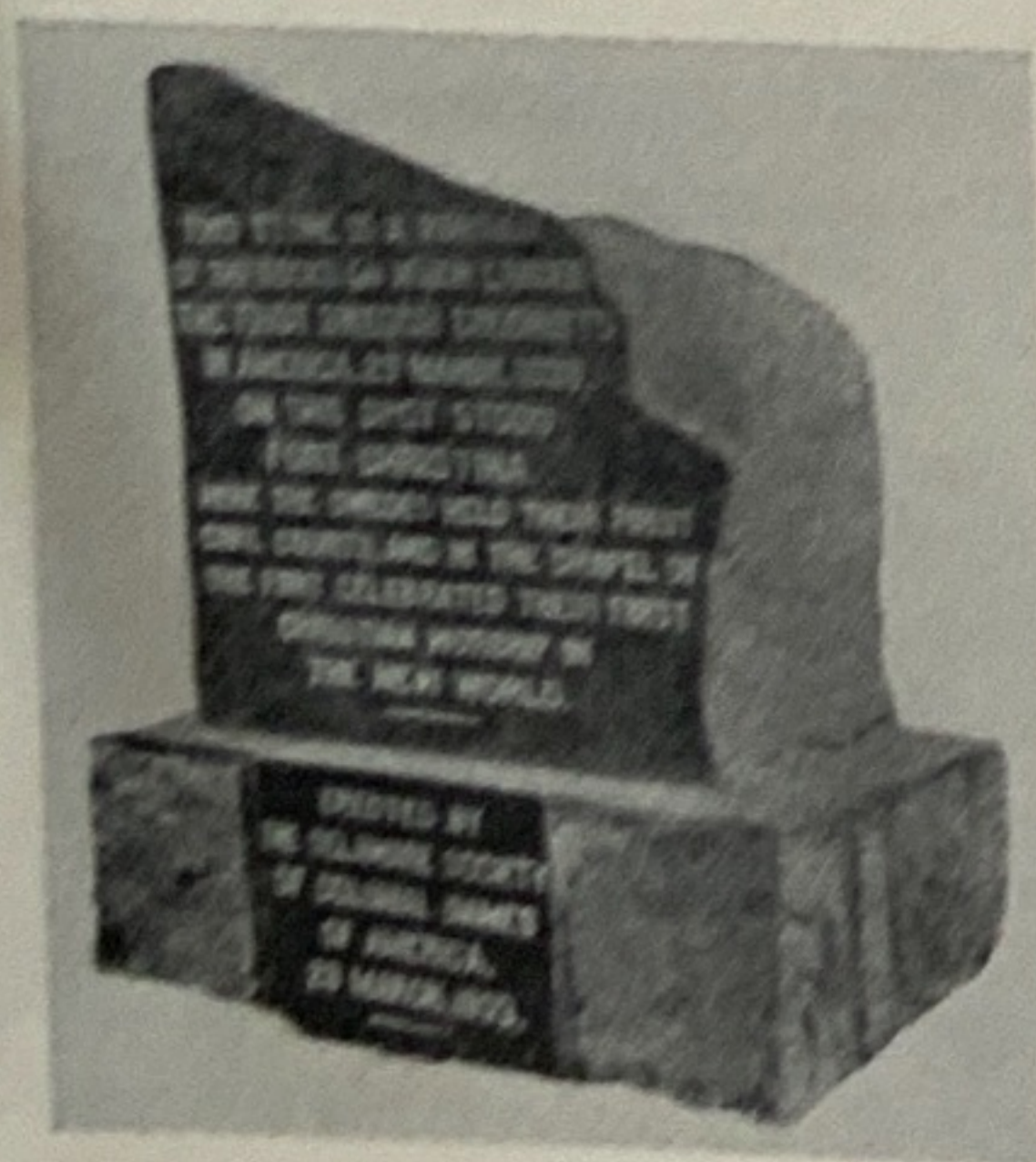
Förr eller senare måste det komma till en uppgörelse mellan de två europeiska stormakterna på amerikansk jord. Till en början hade nog

Frankrike en organisatorisk övervikt, i det allt som gjordes där ute, t. o. m. den unge skogslöparens ensliga färder i det fjärran inre, var kungligt franskt; den store solkonungens namn är bundet till ett otal platser. De engelska kolonisationsföretagen utgjordes däremot av en rad isolerade framstötter, som endast till hälften voro officiella, och engelsmännen tvistade till på köpet med varandra på liv och död om religiösa ting.

Men trycket ökade på båda sidor, fransmännen ville ner till den lockande Hudson-dalen, medan de engelska kustkolonierna kände det trångt mellan havet och Alleghenybergen. Den långa raden av strider från 1690 till 1760, "King William's war", 1690—1697, "Queen Anne's war", 1701—1713, "King George's war", 1745—1748 osv., tillhör den politiska historien och kunna här förbigås. Men det är alltid roligt att då och då stanna vid ett särskilt lysande namn. Och slutfasen har att bjuda på tre sådana, ett franskt, ett engelskt och ett indianskt.

MONTCALM, WOLFE OCH PONTIAC

1756 anlände till Canada markisen de Montcalm, en förstklassig soldat och en kultiverad gentleman. Han förde med sig fullmakt att kommentera alla stridskrafter i Canada men fann sig kringskuren av guvernören och finansintendenten, som inför den annalkande katastrofen skyndade sig att fylla de egna fickorna med medel, som borde gått till försvaret. Mot

Blocket, ur vilket minnesstenen formades, är brutet ur de klippor, på vilka de första svenska kolonisterna landstego i Amerika den 29 mars 1638. "Här stod Fort Kristina. Här förde svenskarna sina första domstolsförhandlingar. I fortets kapell höllo de sina första gudstjänster i Nya Världen." — Efter Jakobson.

Nya Amsterdam. — Efter ett kopparstick från början av 1600-talet.

honom stod engelsmannen Wolfe, sänd 1759 av den kraftfulle Pitt för att framtvunga ett avgörande vid Quebec. Denna stad ansågs vara en formidabel fästning, och från floden såg Wolfe ett klippnäste som ej kunde stormas. Under två månaders bombardemang sköt han sönder det mesta av stadens hus. Men försvaret höll ut. På natten den 12 september förde han upp 4 500 man på "Abrahams slätter", varifrån han kunde anfälla försvarslinjerna bakifrån. Montcalm skyndade till med en lika stor styrka, troende att han endast hade mot sig en liten engelsk trupp, som han ville kasta i floden. Striden blev ytterst häftig men kort. När de franska rekryterna sviktade, sjönk hela det franska försvaret samman, och i det ögonblick, då flykten begynte, föllo både Montcalm och Wolfe dödligt sårade.

Ännu återstodo hårda strider, men den 8 september 1760 halades bourbonernas flagga för alltid ner i Canada.

Ännu ett krig fingo engelsmännen utkämpa, denna gång mot indianerna. Franska agenter spreda i nederlagets spår rykten, att fransmännen snart skulle komma åter och krossa de brittiska garnisonerna. Nordvästindianerna, som stått på Frankrikes sida, fingo friskt mod genom dessa nyheter. Under en slagkraftig hövding vid namn Pontiac slöto sig flera stammar samman för att slå ner landets nye herre, medan han ännu var

svag. Förbundet var utmärkt väl organiserat, i det varje stam förbundit sig att på en överenskommen tid rasera det engelska fort, som låg stammen närmast. Anfallet kom i maj 1763 med det ödeläggande resultatet att tio befästa platser, utspridda över en lång sträcka från Bedford i Pennsylvania till Mackinac-sundet vid norra ändan av Michigansjön stormades och besättningarna dödades. Det blev ett långvarigt och bittert krig, som slutade först 1766, då Pontiac, om än mycket motvilligt, fick erkänna, att han ej kunde hoppas på någon hjälp från sina gamla franska vänner. Tre år senare dödades han i en skog nära S:t Louis av en annan indian, som av en engelsk pälsjägare lovats en kagge rom. En amerikansk historiker fäller om Pontiac det talande omdömet, att "han var en av de mest dugande och patriotiska bland alla indianer".

NORDAMERIKAS VÄSTKUST

En pionjär på Nordamerikas västkust blev sjöhjälten och piraten Sir Francis Drake, även om hans beröring med denna kust endast var en kort period under hans världsomsegling, den andra i ordningen närmast efter Magellan. Med fem små fartyg seglade han ut från Plymouth 1577. Två av fartygen höggos upp till bränsle på Argentinas kust, ett förliste efter genomseglingen av Magellans sund, ett skilde sig från honom och seglade hem, så att han fullbordade det stora företaget med endast ett fartyg. Han tog en del av Californien i besittning under namnet New Albion. Vidare sökte han förgäves en passage norr om Amerika och fortsatte därefter färden över Stilla havet.

År 1602 nådde spanjoren Martin de Aguilar upp till Kap Blanco (43° n. br.) i nuvarande Oregon.

Sedan ryssarna gjort stora upptäckter vid Berings sund och Aleuterna, började spanjorerna i senare delen av 1700-talet att åter intressera sig för Nordamerikas västkust. 1774 nådde Juan Pérez till Drottning Charlottes öar. Följande år kom en liten skonare förd av Bodega y Quadra så långt norrut, att han såg de snöklädda fjällen vid Sitka i Tlinkit-ögruppen. Indianerna voro här mycket fientliga, så att spanjorerna t. o. m. fingo betala för det sötvatten, som de hämtade i bäckar på stranden. 1779 seglade Orteaga ännu längre mot norr, troligen till Kopparfloden, och Malaspina besökte 1791 Cook Inlet.

Dessförinnan hade den engelske upptäcktsfararen James Cook nedlagt

Totempåle. Haidaindianerna, Queen Charlotte Islands, British Columbia. — Foto: Rich. Harrington.

ett högst betydande arbete i denna trakt. Under sin tredje och sista expedition angjorde han Nordamerikas västkust vid 44° 55' n. br. i mars 1778. Han besökte Prince William Sound och den djupa bukt, som bär hans namn. Sedan färdades han upp genom Berings sund ut på Norra Ishavet, där packisen stängde hans väg vid Icy Cape på nordkusten av Alaska. 1786 anlöpte La Pérouse Alaskas västkust under S:t Eliasberget och gjorde värdefulla anteckningar rörande kustindianernas levnadssätt och deras högt utvecklade konstslöjd.

Rikedomen på havsutterskinn, som salubjödös av kustindianerna, hade blivit känd genom Cooks expedition. Under 1780-talet gjordes flera handelsresor till detta kustområde, delvis av kaptener, som varit med Cook och som fortsatte utforskandet av kusten i ledarens anda.

Viktigare än alla dessa handelsfärder var den expedition, som 1790 utgick under befäl av George Vancouver, vilken deltagit i Cooks andra och